

AA 3680

Spl.

VIRÁG BENEDEK ÉS ÁNYOS PÁL
VISZONYA SZÉKESFEHÉRVÁRHOZ.

IRTA Dr. LAUSEBMANN GYULA.

SZÉKESFEHÉRVÁR,
NYOMATOTT ESITÁRI KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1905.

VIRÁG BENEDEK ÉS ÁNYOS PÁL
VISZONYA SZÉKESFEHÉRVÁRHOZ.

IRTA Dr. LAUSESMANN GYULA.

SZÉKESFEHÉRVÁR,
NYOMATOTT ESITÁRI KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1905.

3680

393938

R14

Székesfehérvár rövid idő múlva igazán szép és ideális eszmét valósít meg, — emléktáblával jelöli a házat, a mely Virág Benedek és Ányos Pál lakása volt. Ebben a dologban egyébiránt következetes maradt önmagához, mert az a város, mely a költőkirálynak szobrot emelt, az utolsó ázsiai magyarnak szülőházára, a szegény kóbor színészből kifejlett Tyrtaeusznak pedig lakására tette a hála és a kegyeletes érzés márványát, — az a város Virág Benedek és Ányos Pál emlékéhez hűtlen nem lehet!

A szép gondolat megvalósulásának napjaiban lelkünk a múlt idők homályába száll vissza, hogy megkeresse, felkutassa mindazt, ami a magyar irodalom e két nagy alakjának és a mi városunknak kölcsönös viszonyára vonatkozik. Tanulmányunk alapján először Virág, azután pedig Ányos székesfehérvári életének, székesfehérvári költészetének jelenségeit szándékozunk fejtegetni.

Virág Benedek élete külsőségekben szegény volt, de annál becsesebbé teszi azt az eszmei tartalom. Az egyszerű szerzetesnek, majd később a székesfehérvári egyházmegye papjának feje fölött elszállottak az esztendők, a melyek folyton nagyobb magasságra emelték költői nagyságát, azonban az élet mindennapi eseményeit nem őrizte meg emlékében senki sem. Maga Virág is, midőn agg korában életrajzi adatokat kértek tőle, a magyar irodalom babérkoszorus jelesétől, szerénységében ezen szavakkal hátrította el magától a jó barátok tudakozódását: „Születtem, szerettem hazámat, s dolgoztam érte. Ez az én életem története. Tegyetek ti is így, tanítsátok utódaitokat, s ha azok is ezt teszik, akkor Magyarország boldog lesz.“ A gondviselés hosszúra nyújtotta pályáját, majdnem nyolcvan év terhével szállott sirjába, s érdemes életének alakulásából tizenhét esztendő Székesfehérvárhoz fűzte őt. Itt kezdette meg tanári működését, itt kelt szárnyalásra a költői lélek, itt fogamzott meg nemes szívében először azok a szép gondolatok, a melyek életének későbbi éveiben a nemzeti lélek tüzes ébresztőjévé avatták.

Virág 1780-ban jött városunkba. A fiatal pálos szerzetes ekkor huszonnyolc éves

volt, és rendkormányának intézkedése a mi gimnáziumunk tanári székére állította. A pálosok székesfehérvári működésének írott emlékei nagyobbrészt elvesztek, a meglevők is hiányosak, és az utánuk jött ciszterciták levéltárában sincs semmi följegyzés, a melyből elődeik szereplése, az egyes rendtagok életének kialakulása megállapítható volna. Így tehát Virág Benedekről, az ő tanári működéséről, tanítványairól és elért sikereiről nincsen biztos adatunk, csak gyaníthatjuk, hogy a fiatal szerzetes tanárt, mint a pálosokat egyáltalán, vallásos és hazafias szellem hatotta át.

Virág a tanári állás kötelmei mellett a költészettel is foglalkozott városunkban, és verseit előbb a Magyar Múzeum, később a Kazinczy által szerkesztett Orpheus közölte. Kezdetben a kor szellemének megfelelőleg latin nyelven írta verseit, majd a magyarra tért át, a melyen egyik későbbi epistolájának szavai szerint

még a szent is szentebbnek tűnik előttünk,
Mert jobban behat a szívnek mélyére, s erőszak
Nekül.

Az 1786-ik év nagy csapással sújtotta a pálos rend minden tagját, és így Virág Benedeket is, — József császár eltörölte a

szerzetet. Szükszavú, latinból magyarra fordított rendelete így szól: „Minthogy értésünkre esett, hogy a pálosok rendjében a zárdai fegyelem Magyarországon és annak tartományaiban teljesen meglazult, jónak láttuk, hogy az említett rend tartományainkban eltöröltessék, javai a vallásalapra jussanak, tagjai pedig, ha megfelelők, iskolákban, vagy lekipásztorkodásra alkalmaztassanak, ellenkező esetben pedig nyugdíjba menjenek. II. József, Gróf Pálffy Károly, Szegedi József.“

Az eltörlő rendelet Székesfehérvárot érte Virág Benedeket társaival együtt, kiknek névsora következő: Cserey Ambró igazgató, Egyed Joachim házfőnök, Frölich Jakab és Wolf Péter német, Gaál György magyar hit-szónok, Farkas Gergely, Gindl Ágoston, Némethy Kristóf, Potyondi Ráfael, Schwarczbauer Elek tanárok, és Sadler József házgondnok. Virág Benedek ekkor az első humanista osztály professzora volt, a mi a mostani negyedik osztálynak felel meg. A Mária Terézia által kiadott Ratio educationis ugyanis három grammatikai, és két gimnáziumi évet irt elő a középoktatásban, míg a két éves filozófiai szakot már az egyetemen hallgatták a tanulók.

Az eltörlő rendelettel Marich Tamás

alispán és Rupp Károly, az óbudai kamarai birtokok felügyelője, jelentkeztek a székesfehérvári ház főnökénél március 20-án, és az ebédlőben összegyűjtött rendtagok előtt kihirdették a császár intézkedését. Szegény Virág Benedek és társai fájo szívvel irták alá az eskümintát, amely szerint a renház vagyonából semmit sem titkolnak el, hanem minden alapítványt, pénzt és értéktárgyat ellenmondás nélkül átengednek.

A pálos rend egyik névtelen tagja, ki ekkor a székesfehérvári házban működött, latin nyelven írott naplót hagyott az utókorra, és ezen följegyzésekből az eltörlésre vonatkozó részek magyar fordítása következő. „1786 március 20-án délelőtt 10 órakor olvasták fel előttünk II. József császár rendeletét, a mely alaptalan okok miatt rendünket az egész ausztriai birodalomban eltörli, öt hónapot tűzvén ki, amely idő alatt még szabad lesz szerzetesi ruhánkat hordanunk. Minden egyes tagnak negyven krajcár napi összeget adtak önfentartásra. A császár biztossai vandallokhoz valának hasonlók. Augusztus 21-én le kellett vetnünk a fehér papiruhát, és feketét felhuznunk; távoznunk kellett a kolostorból, hogy — sajnos! — soha többé vissza ne térjünk.“ A történeti hűség kedvéért meg-

említjük, hogy az eltörlés alkalmából városunkban működött bizottság az új ruhák beszerzése céljából feliratot intézett a helytartó tanácshoz, kérve, hogy a legolcsóbb áron beszerzendő ruhákra minden rendtag 132 frt. 50 krt kapjon, a helytartó tanács azonban, habár belátta a kívánság jogos voltát, csakis 100 frtot utalványozott egyegy papnak.

Virág Benedek a feloszlatás után is megmaradt tanári állásában, és Sellyei Nagy Ignác püspökhöz folyamodott, hogy vegye föl őt az egyházmegye papjai közé. Átnéztem a püspöki levéltárnak ezen évekre vonatkozó írásait, szerettem volna megtalálni Virág Benedek folyamodó levelét, és Sellyei Nagy Ignácnak válaszát, azonban Virág Benedekről és Anyos Pálról mitsem találtam. Csupán egy akta van 1786-ról, amely az eltörölt pálos rend székesfehérvári tagjait sorolja föl betűrendes kimutatásban. Virág Benedekről az olvasható, hogy 33 $\frac{1}{2}$ éves, kilenc éve van a rendben, teológiát Pécsen hallgatott, csupán magyarul beszél. Ez az utolsó rovat egyébiránt az egész jegyzékben egyforma, — úgy látszik, a székesfehérvári pálosok nem akarták bevallani, hogy más nyelvet is értenek.

A pálos szerzetesből világi pappá lett Virág 1797-ig volt városunkban a tanári széken, és végig élvezte a nyomoruság iskoláját, mely az axpaulinusoknak osztályrészül jutott. Egyedüli jövedelme az a 300 frt. volt, melyet a vallásalapból huzott, azonban ezt a fizetést is csak nagy nehezen tudta megkapni, és nem egyszer fél évig kellett várakoznia, mert az akkori viszonyok között, az akkori intéző körök felfogása szerint a pénz bizony okosabb célokra kellett. De küzdésének, nyomorgásának keserű éveiben annál erősebben vonzódott a magyar költészet múzsájához, és 1790-ben a kassai magyar társaság előkelő tagja gyanánt így mutatta be őt Bacsfányi: „Virág Benedek professor Székesfehérvárott. Ez is expaulinus. Különös jó poéta mind cadentiás, mind pedig metrumos versekben.“

A sok keserűség, és a gimnázium tanári karában történt meghasonlás végre lemondásra birták őt, és 1797-en végleg távozott városunkból. Szelleme azonban itt maradt, költészetének szárnyalása visszaszállott Székesfehérvárra, és mert jó embereinek, barátainak emlékét magával vitte új otthonába, költeményei alapján szólhatunk székesfehérvári ismerőseiről, és arról a viszonyról, a mely Virág Benedeket hozzájuk csatolta.

Az első, akit városunk neves szülöttjei közül benső barátság, odaadó tisztelet és őszinte vonzalom fűzött egy életen át Virág Benedekhez, — Horvát István volt. Nevét, hatását és eredményeit mindnyájan ismerjük, hiszen a Széchenyi-utcában kegyeletünk állított emléktáblát az utolsó ázsiai magyar szülőházán.

Dr. Vass Bertalan, ki az Akadémia irodalomtörténeti bizottságának megbízásából Horvát István életrajzát megírta, részletesen ismerteti azt a viszonyt, amely Virág Benedek és Horvát István között főnállott, és egyuttal megcáfolja azon elterjedt vélelményt is, mintha Székesfehérvárott Horvát Virág tanítványa lett volna, mert mire Horvát 1797 vagy 1798-ban a negyedik osztályba került, ahol Virág szokott tanítani, akkor ez már lemondott tanári állásáról, és Budára költözött. Az ismeretség szálai mégis a mi városunkban szövődtek, és lőnek a bizalmas barátság megteremtői. Midőn Horvát az egyetemmet látogatta, és Virág a pesti szerviták kolostorában vett szállást, a Székesfehérvárról hozott vonzódás könnyen megnyilatkozott azután olyan puritán jellemű férfiúnál, mint Virág, és olyan ambiciózus fiatal embernél, mint Horvát, hogy azután ez az érzés oltatlan lánggal égjen mindkettőjük szívében.

A Századok megírásában Horvát igazán jobbkeze volt a magyar Tacitusnak, mert a szükséges kutforrások, okiratok legnagyobb részét ő szerezte meg, és adta át Virágnak feldolgozás végett, egyszersmind izzó fajszeretetével folytonosan a nagy munka megírására ösztönözte őt.

Ez a nagy barátság 1810 szeptember 5-én Virág anyagi romlásával Horvátot is érzékeny kárral sujtotta, mert becses kéziratai, oklevelei a Rácvárost és abban Virág lakóházát is elpusztító tűz martalékaik lőnek, de ez a veszedelem egyuttal újabb megnyilatkozásra is bírta Horvát István jóságos, nemesen érző szívét a magyar Horác iránt.

Mindkét esemény annyira érdekes reánk, székesfehérváriakra, hogy egykoru följegyzések, naplótöredékek alapján helyes lesz kissé részletesebben szólni róluk. Vitkovicz Mihály 1810 szeptember 8-án tudósította a budai tűzről Kazinczyt, és levelében a többi között ezt írja: „Budán, a Rác városban, a mult szerdán, szeptember 5-én tizenkét és egy óra között egy bodnárnál tűz támadván, az egész Rácvárost egyszerre lángba borította, sőt a Vizivárost is a Duna részről egészen a kapisztránusokig felgyújtotta, s így közel ezer házat felprédalt. A rác templomot is a plé-

bániával együtt fel és leégette, következőképpen szegény János öcsémnek, az ottani plébánusnak, mindeue odaégett, úgy, hogy ő, felesége, gyermeke csak a rajtok valóval menekedhettek meg. Kipótolhatlan kárunk az, hogy boldogult atyánknak válogatott könyvekből álló könyvtára végképpen elégett a sok rácz, görög, deák kéziratokkal együtt. Így járt kedves Virágunk is. Századainak folytatása s több becses kéziratái hamuvá váltak.“

Horvát István szeptember 26-án saját káráról így tudósítja ugyancsak Kazinczyt: „Virág Benedekünk az égés után kevés napokkal Ercsi nevű mezővárosba utazott, ide két postányira. Onnan vettem a napokban levelét. Nemsokára visszatér, s a télen poéta lenni szándékozik. Elégtek nála a Magyar Századoknak folytatásaik, elégett nála az én 1382. évi magyar szentírásom is, melyet Révaim, kinek képe itten most vésetik rézbe, másolt le. Elégett!, s ezt leginkább szánom azon számos régi és új könyveim között, melyek nála hasouló sorsra jutottak.“

A másik esemény, bizonyítéka az ősz költő és a fiatal Horvát benső barátságának, az volt, hogy a tűzveszedelem után ő eszközölt ki évi segítséget a tönkrement, és mint expaulinus, 300 frt nyugdíjból tengődő köl-

tőnek Ürményi Józsefnétől, még pedig hogy Virág érzékenységét még csak gondolatban se sértse, — misepéncz címen.

Midőn 1830 január 23-án a halál fagyos keze örökre lezárta a stoikus nyugalmu, kevéssel beérő magyar Horác szemét, ugyancsak Horvát bírta rá a nemesszívű országbirónét, hogy a temetés költségeit magára vállalja. Horvát István volt végül az, aki Virág Benedek halálakor nekrológot írt, és a befejező sorokban ezen szép szavakat mondotta: „Virág nevére mindenkor meg fognak rezzenni az alacson lelkűek, mi pedig éltünk végső percent seig mindég azt fogjuk a halhatatlan érdemű férfiúról mondani, hogy nála hívebb jobbágyot, buzgóbb hazafit, tisztább eszű tudóst, ártatlanabb, szelidebb és nemeőbb lelkű embert sohasem esmértünk.“

A másik székesfehérvári embert a tanítványi hála füzte Virág Benedekhez, és idők multával a szegény expaulinusnak igazi jótévője, nemeslelkű gondozója lőn. Reseta János, kinek nevét nagy alapítványain kívül egy utca örökitette meg városunkban, Virág Benedektől tanulta a poézist, és miként Toldy Ferenc írta 1853-ban, a volt székesfehérvári tanuló „még most is emlegeti azon buzgóságot, és tüzet, mellyel tanított, s a deák köl-

tészet mellett a nemzetit is igyekezett megkedveltetni az ifju nemzedékkel." Reseta János gondozása, anyagi gyámoltása nagyon is elkelt szegény Virág Benedeknek, hiszen, miként egykoru leírásból tudjuk, budai lakásán nem volt egyebe, csak egy fenyüfa ágy, ilyen láda, könyvpole, és fiókos asztalkája körül három szalmaszék; ha tehát négyen voltak a kis szobában, úgy az egyik látogatónak az ágyra kellett ülnie. A konyhajtó elé támasztott fahasáb, a leveleiben emlegetett custos, adott jelt a belépőknek, és itt, sokszor fütetlen szobában, maga főzögette, ha volt, reggelijét a magyar irodalom babékoszorus aggastyánja!

Virág Benedekről halála után sem feledkezett meg a székesfehérvári tanítvány, mert a porló hamvak fölé a budai Krisztina város temetőjében ő állított díszes kőkeresztet, még pedig növendékének, ifju Waldstein János grófnak tervezése szerint. A siremlék, Reseta kegyeletes érzésének tanujele, ma is eredeti alakjában áll, — magas vasráccsal környezett márvány, mely keresztben végződik, és mellső oldalán ezen felírás olvasható:

VIRÁG BENEDEK
meghalt 1830 januárius 30.

A harmadik férfit, akit benső barátság csatolt Virág Benedekhez, nem e város szülöttje volt, csupán sorsa és hivatásának kötelessége szállította őt hozzánk, hogy Virággal együtt ósapáink tanuló korában a hazafias, és valláserkölcsös nevelés, meg a magyar idealizmus irányítója legyen a tanári székről. Ányos Pált, — mert ő róla van szó, — ezt a jobbsorsra érdemes pálos szerzetest, és fájdalomszavu költőt, a közös lelkesedés, és a közös költői szenvedély hozta benső barátságba Virág Benedekkel, habár ennek az érzésnek nyomait már akkor is megtaláljuk, midőn Ányos Nagyszombatban működött, Virág pedig a pécsi teológia növendéke volt. 1777-ben már azt írta Virágról, midőn ennek első költeményeit megismerte, hogy „országunk főbb versszerzője leszen“, és a pálos, ma ciszterci rendház falai erről az egymást oktató két nagy elméről, erről az egymásért, és a magyar nyelv költői nagyságáért hevülő két nagy szivről bizony sokat tudnának mondani. Anyos egyébiránt nemcsak önzetlen barátja, hanem vezetője, és irányítója is volt Virágnak, akinek múzsáját ő nyerte meg a magyar hazafias költészet számára a klasszikus és nemzeti irány érvényesülésével. Ezt a hatást, a befolyásnak ezt az

eredményét négy szóban fejezi ki a magyar irodalom történet: -- Anyos nélkül nincs Virág.

A negyedik nagy alak maga a költőkirály, Vörösmarty volt, aki hazafias lelkesedést bőven tanult Virágtól, és aki a magyar Horácot ekkép dicsőíti:

Míg te, Kelenföldnek koszorús zengője! dalokkal
A bús fellegetek hasogatva megosztod egünkön,
És tüzesen keltvén a nyugvó nemzeti lelket,
Ifjat, üdöst egyiránt munkás életre siettetsz, —
Im éled, gondnyomta fejét válladra nyugasztva,
Káros csendbe merült nyelvünk szép angyala, -- éled,
S félve nyiló szeme a felbuzdult ifjakon áll meg,
Aki az érdemek utján élni sietnek utánad.

Midőn Virág szenvedéseinek mértéke betelt, és tragédiája bevégeződött, Vörösmarty is előtérbe lép a többi szákesfehérváriak között, és prózában, meg költeményben emlékezik meg Virágról. 1830 február 1-én levelet ír Horvát Ferenchez, és melankolikus reflexióktól átszótt fájó érzéssel mondja el Virág halálának külső körülményeit. A levelet Czappary László a Vasárnapi Ujság 1879. évi 44-ik számából közli a költőkirály századéves ünnepén kiadott emlékkönyvben, és a beünnetet érdeklő rész így szól: „Szegény Virágot eltemettük! Halála, mint többnyire minden

literátoré, rettentő például szolgálhat mindennek, ki az ügyefogyott magyar literatura kapás mezejére az élet utjáról letévedni elég boldogtalan, — ha az ilyet valami rettenthetné. Szegényül s elhagyottan halt meg; egy-két jóbarátja segítette, tehetős ismerősei nem úgy, ahogy illetet volna. A gyermeklelkű öreg mindenét elajándékozta, vagy meglopott, mert gondviselő nélkül élt gyám-talan öregségében, s szükségét csak azért nem szenvedett, mert egyszerű bölcs élete kevés-sel elégedő volt. Az éjjel, hogy a gutaütés el lehetetlenítette, tyukja a fejénél ült, kutyája mellette az ágyon, s macskája rajta járt. Ezek voltak örüllatai az emberektől elhagyottnak, s mint mondják, egy összerágott ezüstkanál bevere székén, mellyel hihetőleg orvosságot akara bevenni. Az ajtót házasszonya úgy törtette rá éjnek idején, — de még akkor is szűken, utóbb pedig már későn jött az orvosi segedelem. Ő nem vesztett, de minket bánt sanyarú helyzetének meggondolása, vagy nem elég szomorú tünemény-e magában is a halál, hogy annak különös körülmények által még ijesztővé is kellett válnia?“

A temetés utáni borongós hangulatot végül egy költeményben örökitette meg, amelyet évek multával irt ugyan, de a szent

keblű öregre való visszaemlékezés alkotja gondolatát. Vörösmarty ezen verse, a Budai temető, így hangzik:

Hamvait e környék fedi a szentkeblű Virágnak,
Sírja fölött régen kis fakeresztje bedőlt.
Emléket neki egy jobb kor fog tenni, öröklőt,
S azt, hogy hú fia volt, a haza jegyzi reá

Nem tekintjük pusztá véletlenségnek, sőt inkább Székesfehérvár kegyeletes érzéséből származtatjuk azt a jellemző körülményt, hogy székesfehérvári nagynevű ember állott azon bizottság élén, amely 1880 szeptember 13-án Virág Benedek budai lakóházát emléktáblával jelölte meg. A fekete márványlap büszkén hirdeti Tarkányi Béla versével, —

Nemzeti léleknek tüzes ébresztője lakott itt,
Zengve dalát s írván nemzete Századait.
Itt élt, halt, nem halt . . . meghalva is él, aki úgy élt,
Mint a magyar nemzet dísze — Virág Benedek.

Az egykori lapok, különösen a Vasárnapi Ujság, részletesen beszámolnak azon szép ünnepségről, amelynek keretében Virág nagy emléke előtt a hálás kegyelet lobogó fénye kigyúladt, Pauer János püspök, mint a rendező bizottság elnöke, nagy misét mondott a Tabán azon templomában, amelynek

oltáránál Virág is oly sokszor mutatta be áldozatát, mise végével pedig gyönyörű szavakban méltatta a jámbor szerzetes és nagy költő érdemeit, melyek a nemzeti lélek tüzes ébresztőjének nevét örök ragyogásúvá tették a magyar irodalomban.

Az a város, a melynek nagynevű fiai oly sok vonzódással, oly sok szeretettel árasztották el életében Virág Benedeket, őszinte érzéséért abban a megbecsülő ragaszkodásban talált viszonzásra, amellyel Virág ezeket a nagy embereket, és általuk Székesfehérvár városát, költeményeiben megörökítette. Aranya és ezüstje nem volt, a külsőség hivalkodásai sem nyilatkoztak meg puritán jellemében, de önmagát, műsájának gyönyörű verseit adta a baráti szeretet elismerésül.

Bizalmasához, Horvát Istvánhoz hat verset intézett, és szeretetének egész melegét öntötte abba az episztolába, a melyet 1816 augusztus 20-án írt a távollévőhöz. Így szól a vers:

Itt, a hol koronás Hunyadinknak lakhelye fénylett,
S a hol bal partján a Duna Pestnek örül,
Itt e két város nekem akkor kellemes, akkor
Vig, mikoron Téged látnak az én szemeim!
Pista, siess haza!, s kis szigetem pusztája feléled,
S népeisé léssen, — Pest s Buda vagy Te nekem!

Virág Benedek 1799-ben költeményeinek kiadását „Reseta Jánosnak, wartenbergi gróf Waldstein fiak nevelőjének, egykori tanítványomnak“ ajánlással bocsátotta közre, ugyancsak az ő nevét ékesíti a Phaedrusra emlékeztető 105 mese, a melynek bevezető soraiban így szól a költő:

Neked, ki magadat nem kicsiny gond s terh alá
Vetvén, hazádnak érdemes fiakat akarsz
Nevelni, Neked e könyvet ajándékol adom,
Reseta!

Másik két kisebb versében pedig, a melyet szintén ő hozzá írt, egy helyütt így emlékezik meg a saját korában nagynevű, ma már alig ismert Reseta Jánosról, annak irodalmi működéséről.

Szép, s igen is hasznos könyvet nyert a haza tőled,
Ember, religió, nyelv nagy öröme fakad.
S mindhárman teneked hálaló verset, imilyent
Zengenek: Ez minket tisztel is, és szeret is.
Az, kiben ember, religió, nyelv érdemet ismer,
Boldogságának főtetejére jutott.

A lélek tiszta érzésének, felmagasztosult vonzódásának megnyilatkozása gyanánt tekinthetjük Virág Benedek egyik legszebb versét, a melyet költő- és szerzetes társának, egyúttal mesterének, Ányos Pálnak emlékére írt

— költeményeinek megjelenésekor. Tizennégy év múlt le már akkor azóta, hogy a fájdalomszavu költő fájdalma örökre elpihent, de az igaz érzés még ekkor is kristálytisztasággal csendül meg Virág versében, és hirdeti a két nagy ember kölcsönös vonzódását. Így szól a költemény.

ÁNYOS PÁL EMLÉKEZETE.

Hát téged látlak? Leikemnek más fele, Téged,
Hazádnak áldott gyermeke!
Üdvözlégy, Te magyar Helikonnak dísze, dicsőült
Árnyék, barátság anyyala!
Annyi sok évek után (óh! mint kívántalak eddig!)
Barátodat megismered.
A mikor egy szörnyű csuda képiben ellened indult
Az éj kegyetlen asszonya,
Sem fiatal korodat nem nézvén, sem nemes elméd,
Dult, fult halálos mérgiben.
Hogy dobogott mellem!, s aztán könyekre fakadván,
Mondtam: megölte társamat.
Akkori fájdalmát szívemnek (jól jut eszembe)
Egy Múza így vigasztalá:
Mit gyötröd magadat? minek öntöd könyeid árját?
El nem hal, ugymond, Ányosod!
Ezt én nem hittem, mert a nagy fájdalom és bú
Nem hajt szavára senkinek.
Engedj meg, ha talán vétettem, kellemes árnyék!
Most már örülök sorsodon.

Virág Benedek, míg Székesfehérvár lakója volt, több ismeretséget kötött, amely azután évek múlva benső és igaz barátsággá alakult. Ma már, egy évszázadnál hosszabb idő mult le a mindenségbe, a mióta a pálos szerzetesből világi pappá lett költő elhagyta városunkat, — ismerősei, barátai is régtől porlanak, és nincsen semmi irrt emlék, melylyel az ő viszonyuk, az ő barátságuk Virág Benedek iránt megállapítható, annak egyes jelensége fejtegethető volna. De a költő híven megőrizte ennek a viszornak emlékét, mert verseiben örökítá meg, és jó embereinek, barátainak olyan oszlopot emelt, mely az általa annyi rajongó szeretettel környezett Horatius szavai szerint

aere perennius,

Regalique situ pyramidum altius, —

tartósabb az ércnél, és magasabb, mint a piramisok királyi épülete. Verseken hagyta reánk örökségül jó barátainak nevét, és ezen versek alapján szándékozom a lehetőség szerint, de sok egyéb adat beszövésevel, Virág Benedek székesfehérvári életének egyes emlékeit fejtegetni.

Versei között van egy, amelynek címe: Kápolnai Paur Antalnak, és 1810-ben emlékezett meg róla Virág Benedek, midőn a

budai tűzvész mindenét elhamvasztván, városunknak ezen nemeslelkű fia is segélyére sietett. A vers két jellemző strófája így hangzik:

Még meleg porban, s hamuban valának
Könnyveim, tüstént te segédre jöttél,
Hogy, kit a balsors lecsapott, emelnéd
Lábra s örömrre.

Nem kötött hozzád szoros ismeretség,
Érdemem sem, hát mi?, hanemha szived,
Jó s nemes szived maga volt vezéred,
S ösztönöd erre.

Az utolsó sorok fejezik ki leginkább az akkor még fiatal Kápolnai Paur Antalnak ideális gondolkodását, mely a magyar írók gyámolításával szép és nemes célt kívánt anyagi erejéhez mértten megvalósítani. Megyénknél 1811-ben aljegyző volt, és hogy hivatalos kötelmein kívül mennyire szerette, mennyire gyámolította a magyar poézist, talán abból világlik ki legjobban, hogy 1811 junius 19-én ezt írta Vitkovics róla Kazinczinak: „Kápolnai Paur Antal, Fejér vármegyének most lett honorárius notáriusa, Dayka verseinek kinyomtatására 500 frtot nálam letett, és ha még több segítség kívánatnék, többet is kölcsönöz. Adjon sok éltet

az ily érdemes hazafinak a magyar ég." Különben Vitkovics avval méltányolta érdemeit, hogy epigrammáinak első kötetét neki ajánlotta ezen szavakkal:

Én magamat neked, és te nevednek versim ajánlom,
A nevedé versim, s én legyek a magadé!

Majer Józsefnek Székesfehérvárra egy episztolát írt Virág, és ebben saját betegségének elmondása után az egészség drága kincsét fejtegeti. Ez a Majer József felsővárosi plebános, 1828 óta pedig székesegyházi kanonok volt, aki egyházi beszédeinek, a homiliáknak kiadásával ritka tehetségű és nagy tudományú egyházi szónok gyanánt ismeretes az irodalomban. A legszebb, magasztaló birálatot Kölcsey mondotta róla, aki Szemeréhez így írt: „Én olvastam Majernak váli beszédét, s ismét olvastam azt egy érdemes egyházi előtt azok közül, kik a Calvin tanításait követik, s mi mindketten elbájoltattunk azon nemes popularitású nyelv, azon szép könnyűségű előadás, s azon meleg érzés által, mely minden sorból felénk zengett volt. E szelid, de férfias hevület heveskedő csapongás nélkül, e sebes folyam felesleges áradozás nélkül, e nyugalommal egybekapcsolt erő, e művészi kezet és philologiai

tudományt bizonyító kidolgozás, — lehetetlen, hogy a szépet kedvelő olvasóra jóltevő, kedves behatással ne munkálkodjanak.“

Majer Józsefnek Virággal való ismeretése régi keletű volt, habár nem a tanár és a tanítvány között levő viszonyból származott. A városunkban 1785-ben született Majer József ugyanis mire gimnáziumba járt, Virág már elhagyta a tanári széket, és Ercsibe költözött, utóbb pedig véglegesen Budára tette át lakását. Viszonyuk abból az időből eredt, midőn Majer 1802-ben a pesti egyetemen hallgatta a teológiát. és öt év alatt bőséges alkalmat volt a jámbor életű székesfehérvári pappal érintkezni. Székesfehérvárott 1807 óta lakott állandóan, és így Virág ezen időn túl írta hozzá költői levelét. Sajátságos játéka a véletlennek, hogy Virág ezen jóbarátja Virág költő — és szerzetes társának, Anyos Pálnak családjával is közelebbi érintkezésbe jutott, mert a pálos költő testvérének, Anyos Ignácnak temetésekor ő tartotta Esztergáron 1829-ben az egyházi gyászbeszédet.

Ismerőse volt továbbá Virág Benedeknek Székesfehérvárott Hiemer Mihály, akit új esztendő napján így szólit meg episztolájában.

Jer, kérjünk az egek nagy urától annyi segídet,
Annyi erőt, hogy nyujthassuk hosszabba hanyatló

Napjait éltünknek szép érdemek által; ezekből
Állnak az esztendők, nem számból.

Ez a Hiemer Mihály régi bevándorlott család ivadéka volt, akinek ősei még 1688-ban, közvetlenül a török világ után jöttek Székesfehérvárra, és itt előkelő társadalmi s közéleti szerepet játszottak. Legelső ősük Mihály, ki a belvárosi plebánia anyakönyvének főljegyzése szerint molitor caesareus, császári molnár volt, és egyszersmind a városbíró tisztségét viselte. 1692-ben főbíróvá választották és ezen, állásában csekély megszakítással 1720-ig megmaradt, 1735-ben pedig Hiemer Mátyást találjuk a tanácsosok sorában. A Hiemerek leszármazói a nemeskéri Kiss, Parragi és Ujfalussy családokba házasodtak, és ősi házuk a mai belvárosi s felsővárosi plebániaépület volt, hol nemesi címerük még ma is látható. Hiemer Mihály, akihez Virág Benedek episztolát írt, 1767-ben főadószedő, 1787-ben pedig törvényszéki elnök volt, és valószínűleg ezen évben, vagy talán valamivel később intézte hozzá költeményét a Székesfehérvárott lakó Virág Benedek, aki Hiemer Mihállal, mint a város előkelő emberével, mindenestre bizalmas viszonyban állott.

Tanítványai közül, kiknek terjedelmes névsorát ma már nem ismerjük, négynek nevét

őrizte meg költeményeiben Virág. Kettő nagynevű ember lett, s a történelmi kutatás, úgy a költészet két kimagasló alakja gyanánt ismerjük Fejér Györgyöt és Pyrker Lászlót.

Fejér György 1766-ban született Keszthelyen, és a mi gimnáziumunkban egy-két évig Virág Benedek tanítványai közé tartozott. Életének további alakulása, tudományos működése ezen cikk keretén kívül esik, és így csupán azt az ódát említem, melyet Virág írt a jó emlékű tanítványhoz. Költői munkálkodásra ösztönzi őt, és kimondja az igazságot, hogy

Nem hoz ugyan sok ezüstöt, aranyt a Múza, de hoz majd
Porunknak is hírt, életet.

Szeretettel szállítja meg volt tanítványát,
a kinek költői tehetségéről így emlékezik meg:

Oh te! kit a Phoebus születésedkor maga szentelt
Papjának, óh kedves Gyurim!
Vedd le soká heverő citerádat, vedd le szegéről,
S pengesd, hogy élni tudjalak.

A másik tanítvány, Pyrker László, a mi megyénk szülöttje volt. Nagylángról jött hozzánk iskolába, a hol Virág Benedek és Ányos Pál valának tanárai. Később az ausztriai

ciszterci rendbe lépett, azonban világiasítottán magát, szepesi püspök, velencei patriárka, majd egri érsek lön. Virág két ódát írt hozzá, még pedig 1816-ban az elsőt, melyben a külföldről haza hívja ezen poetikus szavakkal:

Pyrker! mikor kísér be gyenge szárnyakon
Édes hazádba vig Zephir?
Akkor barátod zeng Zephirnek és Neked
Örvendező új éneket.

1819-ben végre visszatért a már nagy nevű volt tanítvány Magyarországra, és Virág beváltotta ígéretét. Ezen második ódájáról Vitkovicsnak 1819 április 14-én Kazinczyhoz intézett levelében a következőket olvassuk: „Virággal a Duna hidjain, a hol a legmegelégedettebben tanyázni szokott, ma estvén járdogálván, megemlítém, hogy neked írok. Fráter, ugymond, köszöntsd őtet, és küldd el neki az ódát, neked majd mást adok. Ime tehát idezárom a kinyomtatott, de még el nem osztogatott ódáját. Az a Pyrker székesfehérvári fi, és Virággal Németországból, hol cisztercitáskodott, levelezett. Ez a Pyrker magyar tárgyakról német nyelven drámákat is írt, és így poeta is, püspök is.”

Virág ódája a szülőföld szeretetét, az

édes haza vonzó hatalmát, ezt a lelkünkkel összeforrott ragaszkodást a görög történelemből vett példával teszi szemlélhetővé, és legjellemzőbb sorai így hangzanak:

Ithakát nézd! Kő s göröngy az,
S rút szegénység lakhelye,
Mégis abban élni, halni
Ége a vitéz görög.
Halhatatlan — mond Kalypso —
Léssz, ha nálam megmaradsz;
Íy ajánlást is csekélynek
Véle a ragy hazafi.

Vajjon nem ez a gondolat adott-e szárnyalást a költőkirály szellemének, midőn tizenhét év múlva, 1836-ban, ajakáról az örök igazság hangzott föl, és kelt szárnyra az egész országban:

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon, vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell!

A harmadik tanítvány Egyed Antal, a ki városunkban született 1779 június 13-án. Elemi és középiskolai tanulmányait elvégezvén, a pécsi egyházmegye vette növendék-papjai közé, fölszenteltetése után pedig Börzsönyben, Bonyhádon, Pakson és Duna-

földvárott volt plebános. A négy hely közül az első annyiból nevezetes, mert itt ismerkedett meg Vörösmartyval, a ki akkor a Perczel fiuk nevelője volt, és az irodalommal foglalkozó plebános nem szűnt meg buzdítani, lelkesíteni az ifjú költőt, kifejlődésre vezetni a lángészt. Az utolsó hely pedig az érdemes, 83 éves aggnak gyászos halálával függ össze, mert itt esett áldozatul a rablógyilkosok gonosz kezének. Egyed Antal saját korában a magyar költészetnek számottevő alakja volt, a kit az Akadémia is tagjai közé vett, és részint zengzetes versei, részint pedig klasszikus műfordításai által joggal reászolgált, hogy nevét és munkálkodását az irodalomtörténet megőrizze.

Gyűjteményemben megvannak Egyed Antal versei, és nem tekinthetjük pusztá véletlennek, hogy az elégiák három könyvét Virág Benedekhez irt versével nyítja meg, sőt inkább a hálás vonzalomnak, a tanítványi szeretetnek megnyilatkozását látjuk ebben a jelenségben. A meleg érzés költői szava hódol a tanár előtt, kinek a tanítvány azt a sok, nemes szándéku buzgóságot köszöni meg, melyet a hazai nyelv művelése és a honfiai erények ápolása által a tanulók irányában önzetlen odaadással tanusított.

A messze multból világít Egyed felé Virág Benedek tanítása, a melyről jegyzet alatt említi, hogy „Virág már azon időben, mikor még a magyar nyelv nem volt az iskolákban honos, latin gyakorlatok mellett magyart is adott fel, s tanítványait ennek művelésére tüzelte.“ Műveinek megjelenését is Virágnak köszöni, akit Hunnia becses díszének, magyar Flaccusnak nevez, és magasztalólag mondja róla :

Igy oktatta vivil minket fiatalka korunkban,
Bölcs eszed a költést így csepegette belénk.
A magot ekképen bennem kicsirázni segítvén,
Hogy gyümölcsöket az most terem, a te műved!
Azt is erényednek köszönöm, mig napjaim élem,
Hogy nem szánt idegen tengeri partot ekém.

A könyvben még két elégia és egy kronosztikon viseli címnek Virág nevét. Az egyik vers huszonhat évi elválás után szól a magyar költészet volt tanítójához, és fájdalommal mondja Egyed :

Már huszonhatszor jöve a nap vissza Budához,
Annyiszor érvén a kosba, futá a betelt,
Hogy honomat, Benedek, végkép elhagyta, azóta
Vetnem nem lehetett arculatodra szemem !

A harmadik elégiában, a melyben Virágnak Horatius fordítását köszöni meg, szívtén

fölcsillámlik a hálás tanítvány szeretetének sugára, mely a mester felé árad, hiszen saját műfordításának sikerét is annak köszöni, a kiról így ír:

A szikrát ehhez Te lehelted hajdan erembe,
S most rá szítva ügyelsz, hogy lobogásra vigyed.

A mit ebben a versben magasztalólag mond Egyed Virágról, annak igazságát az irodalomtörténet hirdeti, mert a klasszikus kor költőjét senki sem értette meg jobban, senki sem fordította szebben, mint a magyar Horác, a kinek Egyed szavai szerint:

Tapsol Hunnia, és koszorut fűz tisztes agyára,
S a késő maradék áldani fogja nevét!

A kronosztikon 1826 március 21-én névnapi köszöntőben magasztalja Virágot, és sok boldogságot kíván neki, a ki élni fog

— míg a Tisza és Duna, Száva határin
S Vág vize folytában Hunnia nyelve cseneg.

Azt a sok szeretetet, azt a benső hálát, amely Egyed Antal költői lelkében honolt Virág Benedek iránt, a magyar Horác is hasonló érzésekkel viszonzta.

Virágnak Toldi által 1863-ban kiadott poétai munkáiban van egy vers, a mely

Egyed Antalnak szól, és a volt tanár így buzdítja további munkálkodásra tanítványát:

Olvass, irj; mert nem szégyen dolgozni, — magának
Ember (nagy bölcsnek szép szava!) nem születik
Amit gyűjtöttél, jó sáfár, oszd ki, ezer vár,
S kér tőled, szeld meg hát neki kenyeredet!

— — — — —
Óh! légy állhatatos például soknak ez által
Parlag nagy részént Hunnia földes ugár.

Virág verseiben a negyedik tanítvány Mészáros József, a későbbi kanonok, a ki 1764-b n Komáromban születvén, Székesfehérvárott járt iskolába, a melynek utolsó évfolyamát 1784-ben végezte. A tanítványi hála és ragaszkodás benső barátsággá fejlődött, midőn Mészáros 1790-ben Sellyei Nagy Ignác első püspökünk udvari papja volt, és mint ilyen, gyakorta érintkezett Virág Benedekkel. Úgy látszik, költészettel maga is foglalkozott, még pedig akkor, midőn 1784-től 1789-ig a pozsonyi központi szemináriumban tanulmányait végezte. Ezt bizonyítja legalább Virág Benedeknek hozzá intézett ódája, a melynek bevezető sorai következők:

Mint vagy? Azaz mi dolog fáraszt, nem ütötte-d talhoz Lantodat, óh! nem rég érzékeny lantodat, édes

Jóskám!,— mely magyaros hangon kezdette Pozsonynak Várából megőrült fiait múlatni hazánknak.

Az óda címe: Mészáros Józsefnek Válba, megírásának éve pedig 1791 és 1816 közésik, mert ekkor volt Mészáros váli plebános. Virág a magyar nyelv és a magyar költészet művelését ajánlja versében mindenkinek, volt tanítványát pedig ekként buzdítja:

Óh! Noha pásztor a vagy nyájadnak, s terhei nyomják
Vállaidat nagy hivataloknak, jusson eszedbe,
Hogy te is a Múzsák által nyerhetted az elme
Lángjait, a szívnek nemesebb érzéseit. Indulj!
A haza hí, — példád majd a félelmet elűzvé, én,
Bátorságot hoz számos lelkekbe . . .

Székesfehérvári ismerőse volt Virág Benedeknek Simonyi Pal, kihez, mint nagy-préposthoz, igen szép, történelmi vonatkozásokkal átszőtt ódát írt. A barátság alapja talán onnan indult ki, hogy Virág a pálos rendből, Simonyi pedig a piaristáktól lépett át a székesfehérvári egyházmegyébe, és a közös lelki hivatás hozta őket lelki rokonságba, a mely hosszú éveken át bensőséggel csatolta össze a két jó barátot. Virág Benedek episztolájának címe: Simonyi Pal nagy-prépostnak Székesfehérvárra, és városunk

történetéből vett adatok élénkítik. Így szólnak ezek a sorok:

Első királyunk és apostolunk laká,
S felszentelé fővárosát.
Üdövel a nagy, s bölcs királyasszony neki
Adott apostolt, püspököt.
Lőnek tudós és jámbor oktatók, serény
Vezérek a kis nyáj előtt,
S vannak, kik itthon, és kik ott künn képesek
Hazánknak élni hasznosan.
Majd szent ígéket szólnak, s a tévedőn,
Mint emberen, segítenek.
Majdan, ha széket ülnek, a szegény pöröst
Szelid tanáccsal éltetik.
Méltók ezek mind, kikre visszanézzenek
Áldással a később idők.
Eltűnnek a nagy s fényes érdemek, s örök
Éjben h'ába' bolyganak,
Ha nincs, ki feljegyezze, és írásiban
Hirdesse a világ előtt.
Óh! hánynak (eszméld jól meg) adatsz életet,
S porokban is vigasztalást!
Így éled Ignác, így marad Miklós, s veled
Emlékezetben József is.

A két utolsó sorban említett nevek Sélley Nagy Ignác, Milassin Miklós, és Vurum József püspökökre vonatkoznak, akik 1777-től

1822-ig követték egymást a székesfehérvári egyházmegye kormányzásában.

Ez a vers eléggé bizonyítja azt az érzést, a mely Virág szívét a mi városunk iránt áthatotta, és a mely által történelmünk egyes eseményeit dalban megörökítette. Van egyébiránt még egy költemény, a melyet a mi városunkban irt a mi városunkról, — „A székesfehérvári nemességhez, mikor a magyar korona őrzésére menne april 14-én 1790-ben.“ Perényi Imre főkapitány vezetésével indult utra a kis csapat, és Virág a többi között ezen szavakkal köszönti őket:

Nemes hazafiak! áldom sziveteket,
Mely régen óhajtlak látni titeket!
Ti élesztitek fel bágyadt ujjaimat,
Hogy vigan pengessék szomorú lantomat,
Ma, midőn hazátok anyai szavára
Meghatódva mentek szent szolgálatjára.
Eljött már az óra, hát csak induljatok,
Nem volt Buda felé még méltóbb utatok!

Virág Benedek költeményei között végül még egy verset találunk, amely székesfehérvári embernek szól, és egyuttal a kölcsönös barátság bizonyítéka. Ez a vers az Emlékeztető Delinger Jánosnak, érdi plebánosnak és esperesnek 1821. A címzett jó barát 1816-tól 1829-ig váli plebános volt, majd ebben az

évben Vurum József püspök magával vitte őt Nagyváradra, a hol mint kanonok és címzetes püspök halt meg. A városunkban szövődött barátság emléke az a költemény, melyben Virág a história szeretetével pár vonásban Érd multját is elmondja, de egyuttal a hazafias érzés, a fajszeretet hangját is megcsendíti. Ezt írja a többek között:

Akkor Érd szépen virágozott
Régi nemzetség nevé,
Mely magából származottnak
Hitte hires Attilát.
Változott idővel és lőn
Végre Sárkány fő ura,
Nála szállást vett király is,
És vidámul nyughatott.
Nem te, óh Lajos!, Mohácson
Elveszendő áldozat,
Tégedet bú és gond Budáról
Érdre kísért, s vitt tovább!

Az eddig mondottak a nemzeti lélek tüzes ébresztőjének, a Századok koszorus írójának vonzódását mutatják Székesfehérvár városa és annak kiváló emberei iránt. De mert pap volt, a ki hivatásának magasztosságával azt a lelki rokonságot is mindhalálíg egyesíté, a melyet egyházmegyéjének papsága iránt érzett, lehet-e csodálni, hogy az egy-

házi irodalom terén kifejtett működésében is székesfehérvári vonatkozásokra találunk? Nagyon jellemző e tekintetben Vitkovics Mihály egyik levele, a melyben 1805 január 6-án a többi között ezt írja: „Virág Benedek, a kinél majdnem mindennapos vagyok, igen ritkán lantolt, többnyire kötetlenül fordít. A múlt hónap végeztén végezte el Fleury apátnak hét elmélkedéseit, és Székesfehérmegye papságának ajánlotta, mert ő is abbul a csapatbul való. Tavasszal közrebocsátja. Igen velős leckéket olvasandhatnak e könyvből a buzgók“. Virág ezen fordítása tényleg megjelent nyomtatásban, és címe: Két elmélkedés Fleury Claudius apátnak egyházi históriájából. Buda 1806.

Bevégeztem Virág Benedek székesfehérvári életére, költészetének székesfehérvári megnyilatkozására vonatkozó tanulmányomat, és áttérek a másik nagy szellemre, Virág kortársára, a ki csak két évet töltött falaink között, lantját pedig hamar kettétörte a halál, ámbar sok dal fakadhatott volna még hurjairól.

Ányos Pál 1756 december 8-án Esztergáron született, miként ő maga írja, — „itt változott emberré a semmiség szomorú kebléből“. A Pálosrend tagjai közé lépván, az

önmagával meghasonlott, ábrándvilágában annyira csalódott, és a lemondás tépelődő hangulatával meggyötört, borongó lelkű ifjú költő és szerzetes a nagyefeanti zárdából került városunkba az 1782 november 4-én kezdődő tanévre, és itt találta költőtársát, leikének bizalmas emberét, Virág Benedeket.

Nem jött egyébiránt idegen, ismeretlen helyre, hiszen a szomszédság, a melyben Fejér és Veszprém vármegye állanak, nemcsak a közelség által fűzte össze városunkat az Ányos családdal, hanem szerepet is juttatott neki vármegyénk közigazgatásának történetében. A tisztikar névsorában 1703-ban Ányos Györgyöt találjuk, mint szolgabíró, majd 1719-ben főszolgabíró lett, és ezen tisztséget még az 1732-iki választások alkalmával is megtartotta. A másik ő, a ki hivatalt viselt Fejérmegyében, Ányos Ferenc volt, és ezt 1738-ban választották meg megyénknel helyettes adóbiztosnak és rendes esküdtnek.

A gimnázium, melyhez Ányos Pált tanárnak tették, eredetileg a jezsuiták vezetése alatt állott, és 1776-ban jutott a pálosok kezére, midőn a jezsuita rend eltörlése után ezt az egyetlen magyar eredésű szerzetet bizta meg Mária Terézia a szatmári, szakolcai

és székesfehéri gimnázium ellátásával, miután a pápait és sátoraljaujhelyit már előzőleg ők vezették. Az ideiglenes állapotot, melybe a jezsuita rend eltörlése után jutott gimnáziumunk, királyi rendelkezés szüntette meg, a mely gróf Fekete György országbíró közbenjárására a templomot, a rendházat és az iskolát a pálosok vezetésére bizta. Ez a szerzet különben nem volt ismeretlen Székesfehérvárott. Szerepeltek nálunk a pálosok már Róbert Károly idejében, és Mátyás király alatt régi lakóházuk javításával voltak elfoglalva. Vallásos elmélkedésen kívül rendszerint földműveléssel foglalkoztak, habár az építkezés, ipar és művészet terén is kitűnök valának. A török hódításkor azonban teljesen kipusztultak városunkból, csakis a visszafoglalás után telepedtek meg ujlag, néhány év elmúltával azonban ismét távoznak falaink közül.

A királyi rendelkezés értelmében a jezsuiták temploma, rendháza, és a gimnázium minden fölszereléssel és alapítvánnyal együtt a pálosok birtokába ment át, hasonlóképp övék lett a Moha-felé vezető uton elterülő telek a rajta épült házzal, és a mellette levő kerttel együtt, mely a gondjaikra bizott tanuló ifjuságnak játszó helyül szolgált,

a jezsuiták szőlőjét, és a rajta épült emeletes hajlékot azonban az új székesfehérvári püspökséghez csatolta Mária Terézia, hogy a művelés ne gátolja a pálosokat egyházi és tanári hivatásuk teljesítésében. A még mai nap is jezsuita földek nevén említett terület, a csókakői szőlő eladásra kerültek, és áruk a vallásalap tőkáját növelte, az Acsán levő régebbi pálos birtokot ellenben a fehérvári házhoz csatolta a királyné.

Midőn Ányos Pál, akit Bacsányi a magyar Apolló egyik főpapjának nevez, gimnáziumunkhoz került az első osztály tanárának, vagy, mint abban az időben hivatalosan mondták, nyilvánvaló tanítónak, — Cserey Ambrus volt az intézet igazgatója, tanár és szerzetes társai pedig Virág Benedeken kívül Farkas Gergely, Potyondi Ráfael, Kemény Antal és Dudásy András valának.

Hagyomány tartotta fön annak emlékét, hogy Ányos Pál a rendház második emeletén olyan szobában lakott, a honnan amúgy is borongó lelkületével a temetőt nézhette. Ez a hely a mai Schlamadinger ház szomszédságában az utolsó előtti ablakos szoba, melyben jelenleg Erdössy Bódog lakik, a temető pedig ott állott a vásártéren, hova a magasból, mert házak nem zárták el a kilátást, Ányos akadálytalanul ellátott.

Székesfehérvárnak kettős szerepe volt Anyos életében. A meghasonlott lélek megzavart egyensúlyát a mi városunkban váltotta föl a megnyugvás, a csendes kedély mosolygós derűje, s annyi fájdalom, oly sok tépő bánat után Virág B-nedek társaságában és az ifjúság hazafias nevelésében Anyos Pál háborgó szelleme is megtalálta némileg, a mit eddig nem ismert, a nyugalmat, az élet körülményeivel való megalkuvást, és a lélek tiszta öntudatát. Aki Felsőelefánton még így irt önmagáról: „Olyan lettem, mint a mélységben zörgő setétség, hegyek közt fekvő magános erdők, vagy sivatag pusztaságok, hol semmi örömkiallítás nem hallatik,“ — az az Anyos Pál nálunk megelégedett volt, és talán boldog is lett volna városunkban, a hol múzsája még oly sok költői alkotásra várt, de a székesfehérvári élet második szerepe a beteg lelkű beteg testnek halálhozó volt. Midőn Elefántról városunkba helyezték őt, a hosszú, napokig tartó utat kocsin kellett megtennie, mi által a már beteges szervezet az utazás fáradalmi alatt még jobban elgyengült, még inkább megtörött. Egykoru leírásokból tudjuk, hogy a Sárvíz nedves, posványos kiigózlóése hozott végromlást a szegény szerzetesköltő hanyatló egészségének, és igazat kell adnunk

Bacsányinak, a ki Anyos halála után ezen szavakat írta: „Szomorú általvitel, boldogtalan csere, — Elefánton kedvét, Székesfehérvárott egészségét, s nemsokára életét vesztette, mert a fejevári nedves, ködös, egészséget rongáló levegő ég a nedves testállással bíró embernek még ártalmasabb vala.“

Betegsége dacára is lankadatlan buzgalommal folytta városunkban irodalmi működését, a melyről alább lesz szó, és teljesítette tanári hivatásának kötelmeit, a melyek az 1783/84-ik tanévben a második osztály vezetőjévé tették őt. Ezen év július havában azután családjának kívánságára Veszprémbe ment, hogy ott egy jónevű orvossal gyógykezeltesse magát, azonban szeptember 4-én örökre elpihent minden testi, és minden lelki szenvedése.

Anyos székesfehérvári életéről Endrödi Sándor és utána többen meglehetősen realiztikus képet adnak, de szavaik valószínűleg túlzottak, és csupán annak igazolására szolgálhatnak, hogy a legnagyobb szellem sem vonhatja ki magát a test uralma alól, mert ez ónsúllyal nehezedik mindenkire. A szóhagyományokon, családi beszédeken alapuló itélettel egyébiránt nagyon is ellenkezik annak az irodalmi működésnek szelleme, amelyet

Ányos városunkban betegen, megtörve, és a sirhoz közel állva kifejtett, mert ezekből a munkákból a megnyugodott lélek őszinte és igaz, a világgal leszámolt mély vallásos-sága beszél.

Nálunk csak egy világi költeményt írt, de annál becsesebbek egyházi munkái, melyek közül kettő a Nemzeti Múzeum, egy az Akadémia, és egy az Ányos család birtokában van. Kéziratai közül Csaplár Benedek, a magyar piarista rend koszorús írója, adott ki kettőt, még pedig a következő címmel: Három napi lelki magánosságra kiosztott Elmélkedések, melyeket a székesfehérvári királyi oskolákbéli ifjúsággal tartott Ányos Pál, Első Remete Szent Pál rendén levő szerzetes, és azon királyi oskolába nyilván való tanító 1783-ban. Ugyancsak Csaplár Benedek adta ki Ányos egy másik prédikációját, amelyet 1783-ban szentháromság vasárnapján a pálosok tulajdonát képezett abai templomban tartott, míg az utolsó, nálunk készült egyházi beszédet az Ányos család esztergári levéltára őrzi, de hogy mikor és hol mondotta el Ányos Pál, nem tudjuk.

A papi működés irodalmán kívül a vallásos költészet terén is gyönyörű, lélekből jövő, és lélekhez szóló műveket alkotott

falaink között. Mintha szakítani akart volna a kalapos király hazafias támadásával, Chloris emléke is talán kialudt szívében, és városunk első püspökének, Séllyei Nagy Ignácnak buzdítósára, a ki a költő-szerzetesnek nagy tisztelője volt, és kimagasló tehetségét méltányolólág magasztalta, lelkesedéssel írta meg, részben gyűjtötte össze azokat az énekeket, melyek a vallásos költészetnek igaz gyöngyei. Csak halála után lett közkinccsé e gyűjtemény, amelynek címe következő: Énekek könyve, a szükséges litániákkal s imádságokkal a magyar kathol. Anyaszentegyház szolgálatyára 1785.

Az isteni gondviselés, Kisasszony napján, Karácsony napján, Szent István király és Imre herceg napjára, Aprószentek napján, Estvéli ének címűek sok költészettel, magas szárnyalással vannak megírva, és különösen a karácsonyi ének két versszaka annyira bájos, hogy ennél szebbet még ma is alig olvashatunk. Így szól a költemény második és ötödik versszaka:

Nyugodj kiseded!, míg a habok
Álmodat nem gátolják,
S míg a sanyargató napok
Népedet nem rabolják.

Ha szélvész lesz felettünk,
E világ tengerének,
Óh!, akkor úgy is felkeltünk,
Hogy állj ellent mérgének.

Nyugodj kisded!, Herodesnek
Nem árt most irigysége,
Nem késztet keresztvívésnek
Ájulni nehézsége.

Nyugodj!, de akkor ébredj fel,
Ha mi elszenderedünk,
Mert a te szent kegyelmeddel
Boldog kimulást nyerünk.

A *Regnum Marianum* nagy eszméje
nyilatkozik meg abban a gyönyörű énekben,
a mely Anyos bizalmas barátjának és szer-
zetestársának, Kreskay Imre expaulinusnak
hagyatékából lett a magyar irodalom drága
gyöngye.

A mély vallásos érzést, hazafias buson-
gást lehelő költemény így szól:

SZÜZ MÁRIÁHOZ AZ ÉDES HAZÁÉRT.

Magyarok Asszonya!
Tekints elhagyott birodalmadra;
Nincs másban oltalmunk,
Csak te benned bizunk,

Mi árva magyaraid.
Szemléljük ügyünket, gyászos ügyünket,
Ne hadd, hogy elnyomják magyar nevünket!

Angyali koronánk
Az Ég kegyelméből szállott le hozzánk,
E drága kincsünket,
S véle nemzetünket
István Néked áldozta.
Most örökségedet, örökségedet!,
El akarják vonni Tőled népedet!

Ne nézd bűneinket,
Hanem hozzád buzgó s hív őseinket,
Sok verejtékekkel,
Ah! mennyi vérekkal
Nedvesültek mezeink;
Ő érettek szánj meg, szánj meg bennünket,
Vedd el, mi is Néked áldjuk szivünket!

Városunkban még egy költeményt irt
Anyos Pál, és ez a verse annyiban is neve-
zetes, hogy utolsó szakaszában Székesfehérvár
régii történetéből vesz kiinduló hasonlatot. A
költemény címe: *Ájtatos Ének Sz. Ferenc
kapucinus szerzetének néhai Generálisáról,*
boldog Brunduziai Lőrincről, mely a boldogok
közé számláltatása alkalmatosságával tiszte-
letére készítettett egy Első Remete sz. Pál

rendén levő szerzetes által 1784. Az ének utolsó versszaka, a melyben városunkról találunk megemlékezést, így szól:

Mint Fehérvár tájékán
Meggyőzted ellenségünket,
Úgy lelkünk nagy csatáján
Segélts erőtlenségünket,
Hogy a vég lehelések
Legyenek szerencsések.

1601-ben volt ez a hőslakú, kicsiben Kapisztrán Jánost utánzó szerzetes városunkban, midőn Székesfehérvár a török uralom igája alól, legalább egy évre, fölzabadult. Maga Roszwurn, az ostromló sereg vezére, hívta Lőrincet több társával együtt a táborba, hogy lelkesítő szavaival a katonák bátorságát még inkább fokozza. Róla írja Istvánffy, hogy a vár bevételekor keresztel kezében, emelkedett hangú szavakkal lelkesíté a csapatokat a harcra, mitsem törődván a körülötte röpdülő lövedékekkel.

Az eddig mondottak Ányos Pál székesfehérvári életének költői és írói működését fejtegették, de rendkívül fontos e mellett az a tanári pálya is, a mely ősapáink vezetője volt a vallásos és magyar nevelésben. És hogy ez a tanári működés mennyire magyar

volt, azt a Kalapos király költőjének izzó fajszeretetéből, de vele együtt az egész pálos rend gondolkodásából könnyen megérthetjük. Az a szerzetes, a kinek műzsája József császárt ilyen szavakkal illeti:

Hah! Képtelen fajzás, neved gyalázatja,
Gyilkosa népednek, nem pediglen atyja! —

az a szerzetes, a ki így idézi föl a császár emlékében az 1741 szeptember 11-én lefolyt históriai eseményt:

Tudod, a pozsonyi vár palotájában
Miként nyöszörögtél anyádnak karjában?
Véltük, hogy szerelmet sirtál nemzetünkre,
S most látjuk, hogy gyilkos törtéltél szívünkre.
Mért gyermekségemben nem tudtuk felőled,
Hogy kalapos király fog lenni belőled?
Hidd el, hogy véled is másképp bántunk volna,
Most kegyetlenséged magyart nem gázolna! —

az a szerzetes más, mint lángoló szellemű, fajszeretettől áthatott, törhetlen magyar tanár nem lehetett. Különben társai közül — talán az ő példájára — Potyondi Ráfael és Farkas Gergely is épp a mi városunkban szállottak szembe a jozefinizmus németesítő rendeletével.

Arra a szerető és odaadó vonzalomra, a mely Ányos és székesfehérvári tanítványai között oly bensőséggel égett, szebb bizonyi-

téket nem lehetne találni azon szavaknál, amelyeket volt tanítványa, Pyrker László mond életleírásában. „1782-ben — így szól — Fehérvárra kerültem. A grammatikában Anyos Pál volt tanítóm, a harmadik osztályban pedig Virág Benedek. Oly férfiak, a kik hazánknak díszei, és az én mélyen érzett hálámnak, valamint változhatlan tiszteletemnek tárgyai lesznek mindenkoron“.

És Anyos Pálnak gyöngéd lelkületét, székesfehérvári tanítványai iránt érzett benső vonzódását az a költemény igazolja legszebben, a melynek történetét a teljes szöveggel együtt Madarász Flóris közli Verseghy és Pyrker című tanulmányában. A Veszprémbe meghalni tért Anyos Pál két nappal örök elalvása előtt magához hívatta Pyrker Lászlót, és az Officium Rakocianum egy példányával ajándékozta meg őt, az imakönyv első lapjára pedig sajátkezűleg ezt a verset írta reszkető vonásokkal:

Bármely csekély légyen ezen adományom,
Emlékezz meg rólam, kedves tanítványom!,
S mivel erkölcsidet mindéig szerettem,
Egy-két szent sóhajtást tégy — kérlek — érettem.
De leginkább akkor, mikor már nem lézsek,
S a halandóságnak karjain enyészek.

Több haszna lesz ennek, mintha könyvet sirnál,
Vagy koporsóm fölé néma szókat írál.

Néhai jó akaród s tanítód

ÁNYOS PÁL.

A háláslelkű tanítvány a költőtanár szeretetének adományáról ezt írta naplójában: „Ezen sorokat, mint ágyban fekvő, és már halálához közel álló beteg írja az Officium Rakocianumba. Ezt ugyan nemsokára el-tulajdonították tőlem, azonban, bár már 36 év mult el azóta, kezének minden vonása híven megmaradt emlékezetemben.“

Veszprémből világított Székesfehérvár felé utoljára a haldokló költő szellemének fényessége. Mégegyszer fellobant, mégegyszer megnyilatkozott tanítványa és ez által Székesfehérvár iránt érzett vonzódó szeretetének egész melegsége, — azután örökre kialudt. És mivel Anyos Pál szive úgyszólván az utolsó dobbanásig Székesfehérvárhoz vonzódott, költészetének felénk repült utolsó szárnyalásáért legyünk kegyelettel emléke iránt, keressük föl majdnem 122 év után a fiatalon elhalt nagy költő porait Veszprém városában, gyűjtsük össze a halálára és nyugvó helyére vonatkozó töredékes adatokat.

A veszprémi plebánia anyakönyvében a következő, latinból magyarra fordított be-

jegyzés olvasható: „1784 szeptember 6. Tisztelendő Ányos Pál első Remete Szent Pál székesfehérvári rendházából betegségének gyógyítása végett ide hozatva, eltemettetett a Ferenc rendi atyák kriptájában életének 27-ik évében.“ A szerzetes ház, melynek falai között piheni síri álmát a fájdalom kesergő szavu dalnoka, később a templomnak a zárdaudvar felől eső falába kőlapot illesztett, melyen a következő felírás olvasható:

Ányos Pál hamvai
a rendtagok közé letéve,
és azok hamvaival egyesülve,
a szentély alatti fülkék
egyikében nyugszanak.

Halálának századik évfordulóján a veszprémi főgimnázium mozgalmat indított, hogy Ányos Pál porló hamvait a város által ajánlott dízsirhelyre szállítva, a költő nevéhez méltó emléket állítsanak a temetőben, és emléktáblával jelöljék meg esztergári szülőházát. A piarista tanárok saját hazafias lelkesedésükön kívül talán nagynevű rendtársuktól, Csaplár Benedektől is merítettek buzdítást, mert ez a magyar piarista egy emberöltőn keresztül úgyszólván egy maga ápolta Ányos emlékét írásban és beszédben.

Az ő kérésére mintázta Holló Barnabás azt a relif képet, mely a két pálos költőt, Virág Benedeket és Ányos Pált ábrázolja. Virág íróasztalnál ül, Ányos munkáinak olvasásába mélyed, mialatt a félig nyitott ajtóban megjelenik előtte a meghalt költőnek testet öltött szelleme. Vajjon lehetett volna-e több poézissal érzékíteni Virág költeményét, a melyet egész terjedelmében közöltünk, és a mely Ányos Pál emlékének szól? Az agyagmintát Csaplár bronzba akarta öntetni, azonban minden törekvése, minden jóakarata megtörött a társadalom közönyén.

A veszprémi piaristák kegyeletes szándéka sem valósulhatott meg úgy, mint a hogy eredetileg tervezték, mert az idő romboló ereje még egy porszemet sem hagyott meg számunkra Ányos Pál hamvaiból. Kroll Rüdolf piarista tanár az Ányos ünnepély leírásában hiteles levéllel közli az okot, a mely váratlanul más irányban valósította meg a veszprémi főgimnázium, és vele együtt a veszprémi társadalom kegyeletes szándékát. Így szól az oklevél: „Alulírott a Veszprémi Közlöny íelhívására hivatalosan kijelentem, hogy folyó hó 20-án három rendtársunkkal sirboltunkba lementem, hogy az 1784-ik évében elhunyt, és sirboltunkba letett Ányos

Pál Remete Szent Pál szerzetbeli áldozár hamvaira vonatkozólag legalább is valószínű tudomást szerezzek. Felbontattam tehát a templomunk szentélye alatt levő, 1784-ik évben elhunytaknak két betalazott fülkáját, azon reményben, hogy egyik vagy másikban találni fogok valamely ismertető jelt, szerzetesi öltönydarab, stóla vagy karing maradványát, melyről a hamvak azonosságáról felvilágosítást, vagy meggyőződést nyerhetek. Azonban minden reménységem meghiusult, mert a száz évek előtt sirboltunkba letett elhunytaknak csak poraira s néhány csontdarabjaira találtam, minden jelentékeny ismertető jel nélkül. Az egyik fülkében volt ugyan selyemkelméhez hasonló, mintegy tenyéryi ruhadarab, melyből a stólák alsó része készíttetni szokott, de ezek a hamvak azonosságára annál inkább nem mutatnak, mert a sirboltunkban levő fülkék felülről beboltozva nem lévén, a koporsók falba illesztett szálvasakra egymás fölé lettek helyezve, aminek következtében a felső koporsóban levő elporladt hamvak az alsóban levő porok közé vegyültek, s ez által a kutatás, mely boldogult Ányos Pál hamvaira némileg fényt derítene, végképpen meghiusult. Nem maradt más egyéb hátra, mint hogy az

összevegyült hamvak sirboltunkban maradjanak és békeességben nyugodjanak. Ezeknek közlése után a kétséges és bizonytalan hamvaknak az alsóvárosi temetőbe, vagy más külön, akár családi sirboltba szállítását célhoz vezetőnek nem tartom, s így azoknak sirboltunkban meghagyását megmásíthatlanul óhajtom. Veszprém, 1884 november hó 22-én. Tamaskó Antal Szent Ferenc rendi zárdafőnök.

Igy tehát nem teljesedett szegény Ányos Pálnak költői óhajtása, a melyet hosszú betegsége alatt, a halál gondolatától oly sokszor eltelve irt:

Talán majd valaki jó sirom szélére,
S akasztván egy darab fátyolt keresztjére,
Reá emlékezik barátja szívére, —
Egy könyet gördítvén hideg tetemére.

De a márványtábla, és annak aranybetűi örök időkön át fogják hirdetni a szent Ferenc rendiek templomának falán, hogy az a nagy szellem, mely a mi városunkból tért Veszprémbe a halál fagyos karjai közé, egy egész országra árasztotta, hamar kialudt fényének ragyogását. Így szól a felirat:

Ezen emléktáblát a kegyesrendi főgimnázium hazafias kegyelete állította

ÁNYOS PÁLNAK
(1756—1784)

Nemzeti irodalmunk lelkes uttörőjének,
A bánatos szavu költőnek, a buzgó pálos
Tanárnak porai fölé 1902 május havában.
Legyen hirdetője nevének!

Virág Benedek és Anyos Pál iránt nem róttá le egyforma mértékkel kegyeletének adóját az utókor. Virággal szemben még bőkezű volt, hiszen arcképét már 1818-ban közölte a Tudományos Gyűjtemény, még pedig Passini eredetije után, 1834-ben pedig az első hazai szobrász, Ferenczy István véste karrarai márványba alakját, és az Akadémia tulajdonát képező szobrot 1835 szeptember 25-én leplezték le nem kisebb ember, mint Guzmics Izidor szónoklata mellett. A szobron a magyar géniusz szeretettel öleli magához Virágot, a kinek költői és írói munkásságát babérággal övezett lant és irattekercsek hirdetik.

A szobor oldalsó falán ez olvasható: Virágnak tisztelői. Született 1752, meghalt 1830. Megjelelték budai lakóházát is, nevére ösztöndíjat alapítottak, és a kamatokból a budai iskolák tanulói nyernek évente buzditó jutalmat a magyar nyelvben való előmenetelükért, Somogy megye pedig az 1880-ban tartott ünnepség hatása alatt minden nép-

iskolájának megküldötte a nagy költő arcképét.

Ezekkel szemben Anyos Pálnak még képmását sem ismerjük, költeményeinek teljes kiadását sem bírja az irodalom, mert Bacsányi óta csak a Magyar Könyvesház bocsátotta közre nemrég néhány válogatott költeményét. Csaplár Benedek ideális terve is hajótörést szenvedett, és ha nyugvó helyére nem állított volna emléktáblát a magyar piaristák hazafisága, és a veszprémi főgimnázium önképzőköre nem viselné a fájdalomszavu szegény költőnek nevét, a huszadik században mi sem szólna már felőle az irodalomtörténet tanításán kívül. Bizony majdnem valóra váltak Bacsányi szavai: „Elfelejtve nyugszik szegény a földnek gyomrában, mintha soha közöttünk sem lett volna.”

Most már Székesfehérvár is leróttá kegyeletének régi tartozását a két nagy szellem előtt, Virág és Anyos emlékére márványtáblát helyezett a ciszterciták házának falára, s arannyal írta föl, hogy a nemzeti lélek tüzes ébresztője, és a lelki bánat ifjan elhalt poétája a mi városunkban laktak egykoron. Nagyon helyes, nagyon szép gondolat, legalább utódaink is lelkesülni tudnak a mi idealizmusunk éltető erejétől! És ha ez a

város emléket állított Virág Benedeknek, a ki egyik bírálójának mondása szerint Horác költészetének tényét hozta be irodalmunkba, s a martirság, mely a római dalost illeti, a magyar Horácnak is elvitázhatlanul megérdemlett jutalma, — ha ez a város emléket állított Ányos Pálnak, a kinek költészetét Greguss szelid és enyhe nyári tájképhez hasonlítja, de éjjeli világításban, és a hold reszkető fényétől megezüstözve, — akkor ez a két márványlap új dicsősége Székesfehérvár régi nagyságának, melynek ma már nincsen többé hirdető szava, mert c-upán a messze multnak ködén világít felénk.

Tanuljunk lelkesedést a két márványlap arany betűiről, vessük emléktünkbe Virág Benedek és Ányos Pál nevét, a mely előtt a nála hódolatával hajolt meg a mi lelkes közönségünk. És hirdesse örök időkön át a két kőtábla, hogy Székesfehérvár megbecsüli nagyjainak emlékét, mert lelke mélyén érzi a költő szavainak igazságát:

Csak törpe nép felelhet ős nagyságot,

Csak elfajult kor hős elődöket.

A lelkes eljár ősei sirlakához,

S gyújt régi fénynél új szövétneket!

53

393938

Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár
Székesfehérvár

R03

R14